

RODZAJE MORFOLOGICZNYCH ZMIAN W KLĘBUSZKU

MAŁGORZATA WĄGROWSKA-DANILEWICZ

1. Wstęp

Precyzyjne zdefiniowanie morfologicznych zmian w kłębuszkach ma podstawowe znaczenie dla właściwego zrozumienia rozpoznania patomorfologicznego. Przedstawione w niniejszym opracowaniu określenia odnoszą się do dystrybucji zmian w biopunktacie i w obrębie kłębuszka, opisują rodzaje rozplemu komórkowego i charakteryzują strukturalne zmiany kłębuszka obserwowane podczas oceny biopunktatu w mikroskopie świetlnym. Kłębuszkowym chorobom nerek zazwyczaj towarzyszą wtórne zmiany w innych strukturach nerki (cewkach, śródmiąższu i tętniczkach), które również powinny być poddane ocenie.

2. Określenia odnoszące się do dystrybucji zmian morfologicznych

Mikroskopowe zmiany mogą zajmować większość kłębuszków w biopunktacie (ponad 50%), określa się je wtedy jako rozlane (*diffusa*), lub też mogą dotyczyć mniej niż 50% kłębuszków, wtedy są to zmiany ogniskowe (*focalis*).

Uszkodzenie może obejmować mniej niż połowę pętli włosniczki w kłębuszku (zmiana segmentalna) (ryc. 1.) lub więcej niż połowę włosniczek w obrębie kłębuszka (zmiana globalna) (ryc. 2.).

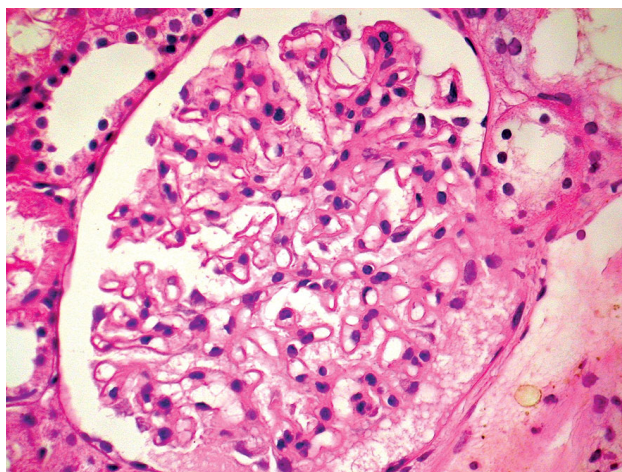
3. Określenia odnoszące się do rozplemu komórkowego

Do najczęstszych mikroskopowych zmian obserwowanych w glomerulopatiach należy rozplem komórek w ob-

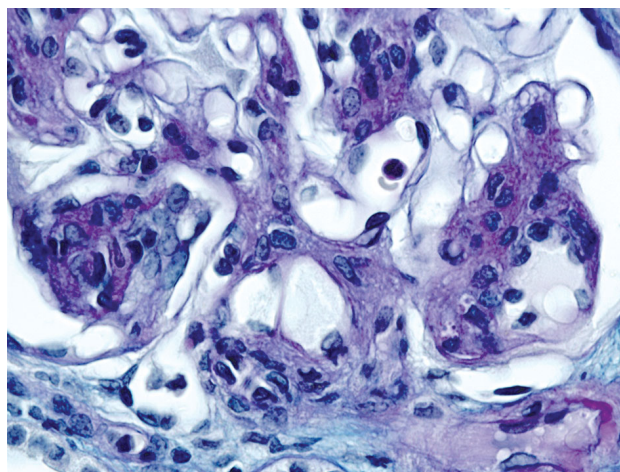
rębie kłębuszków. Wyróżnia się rozplem mezangialny, śród-włosniczkowy, zewnątrz-włosniczkowy („półksiężycy” i zrosty). Zmiany rozplemowe spotykane są w bardzo różnych typach kłębuszkowych chorób nerek, a zatem ograniczenie oceny biopunktatu wyłącznie do mikroskopii świetlnej nie pozwala na precyzyjną diagnostykę rodzaju glomerulopatii.

3.1. Rozplem mezangialny

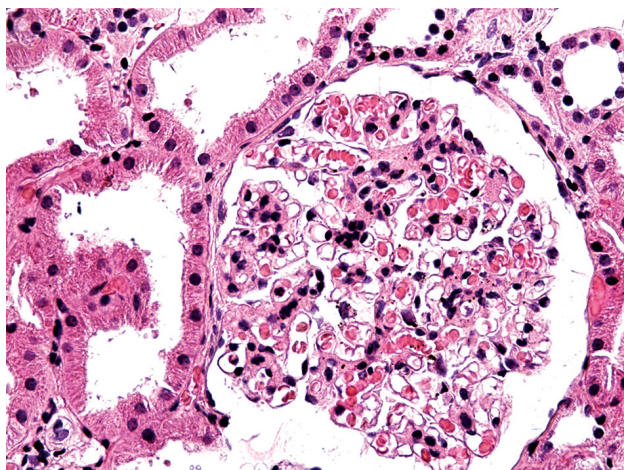
Na rozplem mezangialny (*hyperplasia mesangialis, mesangial hypercellularity*) (ryc. 3.) wskazuje obecność >3 komórek mezangialnych i/lub komórek zapalnych w przestrzeni mezangialnej położonej z dala od bieguna naczyńowego, w skrawkach grubości 2–3 µm. Oczywiście jest, że im grubszy skrawek, tym więcej komórek widocznych w preparacie mikroskopowym, dlatego w pracowniach patomorfologicznych należy przestrzegać właściwej procedury przygotowywania skrawków. W kłębuszku z rozplemem mezangialnym światło włosniczek nie jest zwężone mimo zwiększenia liczby komórek. Rozplem mezangialny jest najczęstszą zmianą obserwowaną w kłębuszkowych chorobach nerek. Proliferację komórek mezangialnych stwierdza się w rozplemowej mezangialnej glomerulopatii, która może być histopatologicznym wariantem nefropatii IgA, nefropatii w zespole Schönleina-Henocha, nefropatii toczniowej (tzw. czysty rozplem mezangialny odpowiadający II klasie nefropatii toczniowej) lub stanowić mikroskopowe zmiany zejściowe po ostrym kłębuszkowym zapaleniu nerek. Rozplem mezangialny w połączeniu z innymi zmianami morfologicznymi jest też obecny w III i IV klasie nefropatii toczniowej i błoniasto-rozplemowym kłębuszkowym za-

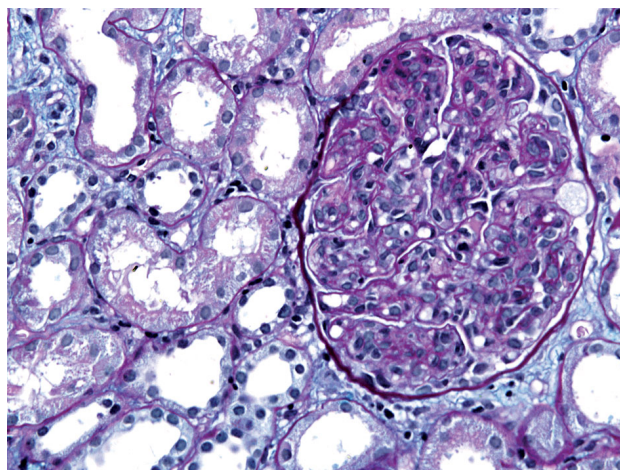
Rycina 1. Zmiany segmentalne w kłębuszku. Mezangialne rozplemowe kłębuszkowe zapalenie nerek. Barwienie HE, powiększenie 200×

Rycina 2. Zmiany globalne w kłębuszku. Mezangialne rozplemowe kłębuszkowe zapalenie nerek. Odczyn PAS + błękit alczjanu, powiększenie 400×

Rycina 3. Rozplem mezangialny. Nefropatia IgA. Barwienie HE, powiększenie 200×

Rycina 4. Rozplem śródwłośniczkowy. Ostre poinfekcyjne rozplemowe śródwłośniczkowe kłębuszkowe zapalenie nerek. Odczyn PAS + błękit alcjaju, powiększenie 200×

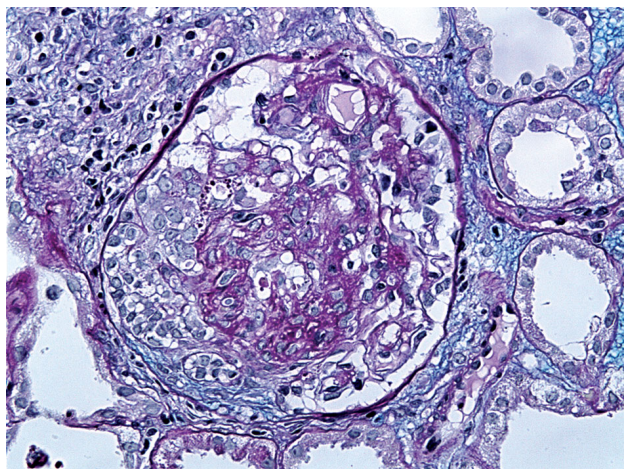
paleniu nerek. Nieznaczny rozplem mezangialny można stwierdzić również w zmianie minimalnej, ogniskowym i segmentalnym stwardnieniu kłębuszków, glomerulopatii błonistej i cukrzycowej chorobie nerek.

3.2. Rozplem śródwłośniczkowy

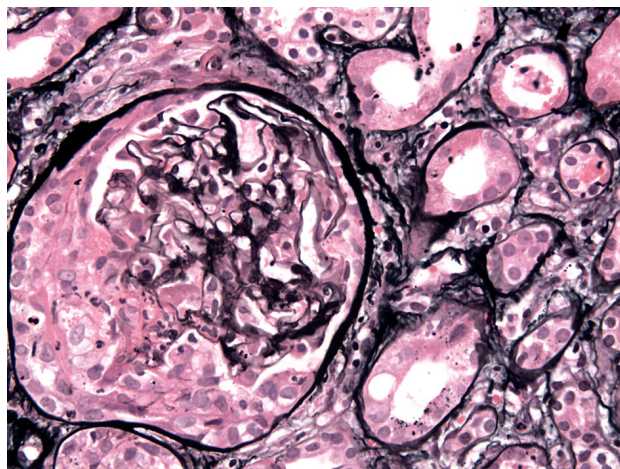
Rozplem śródwłośniczkowy (*hyperplasia endocapillaris, endocapillary hypercellularity*) (ryc. 4.) charakteryzuje zwiększenie liczby komórek w świetle włośniczek spowodowane proliferacją komórek śródbłonka oraz obecnością granulocytów obojętnochłonnych i monocytów lub makrofagów. Rozplem śródwłośniczkowy obejmuje również rozplem komórek mezangialnych. Światło włośniczek kłębuszkowych jest bardzo wąskie, często niewidoczne, komórki śródbłonka znacznie obrzmiały. Rozplem śródwłośniczkowy jest widywany w wielu kłębuszkowych chorobach nerek, ale typowo stwierdzany jest w ostrym rozplemowym poinfekcyjnym kłębuszkowym zapaleniu nerek, błonisto-rozplemowym kłębuszkowym zapaleniu nerek typu I i nefropatii toczeniowej (III i IV klasa).

3.3. Rozplem zewnątrzwłośniczkowy

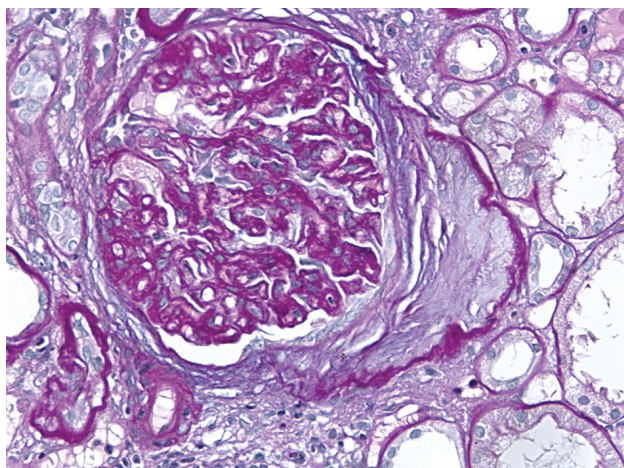
Rozplem zewnątrzwłośniczkowy (*hyperplasia extracapillaris, extracapillary proliferation*) (ryc. 5.) to zwiększenie liczby komórek w przestrzeni Bowmana. Torebka Bowmana w prawidłowym kłębuszku wysłana jest jedną warstwą komórek nabłonka ściennego, a pętle włośniczkowe od zewnątrz pokryte są jedną warstwą komórek nabłonka trzewnego (podocytów). Rozplem zewnątrzwłośniczkowy złożony z więcej niż dwóch warstw komórek, zajmujący ponad 25% obwodu torebki kłębuszka określany jest mianem półksiężycy (*crescent*). Półksiężycy zbudowane są nie tylko z komórek nabłonka, lecz także z monocytów lub makrofagów i często zawierają włóknik. Półksiężycy klasyfikuje się jako komórkowe (ryc. 6.), włóknisto-komórkowe lub włókniste (ryc. 7.), zależnie od przeważającego komponentu strukturalnego. Rozplem komórek obejmujący mniej niż 25% obwodu torebki kłębuszka, złożony z więcej niż dwóch warstw komórek nazywany jest zrostem komórkowym (ryc. 8.). Określenie zrost (*adhesion/synechia*) stosuje się też do wąskiego mostka zbudowanego z tkanki łącznej spaja-

Rycina 5. Rozplem zewnątrzwłośniczkowy. Półksiężyc komórkowy. Rozplemowe kłębuszkowe zewnątrzwłośniczkowe zapalenie nerek. Odczyn PAS + błękit alcjaju, powiększenie 200×

Rycina 6. Rozplem zewnątrzwłośniczkowy. Półksiężyc komórkowy. Rozplemowe kłębuszkowe zewnątrzwłośniczkowe zapalenie nerek. Srebrzenie wg metody Jonesa, powiększenie 200×

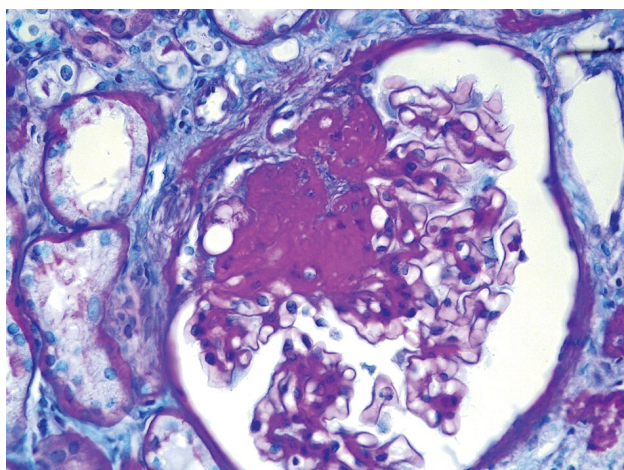

Rycina 7. Rozplem zewnątrzwołniczkowy. Półksiężyc włóknisty. Odczyn PAS + błękit alcjana, powiększenie 200×

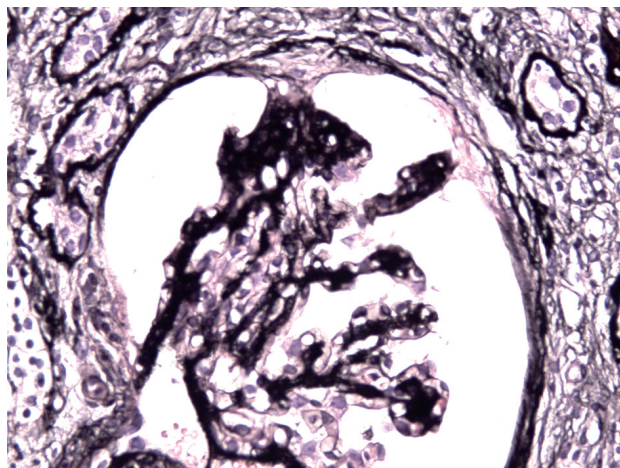
jącego pętle włócniczkowe z torebką Bowmana. Rozpoznanie rozplemowego zewnątrzwołniczkowego kłębuszkowego zapalenia nerek wymaga stwierdzenia półksiężyców w więcej niż 50% kłębuszków. Obecność półksiężyców komórkowych pogarsza rokowanie niezależnie od typu kłębuszkowego zapalenia nerek i świadczy o aktywności procesu chorobowego. Rozplem zewnątrzwołniczkowy stwierdza się w glomerulopatii związanej z zapaleniem drobnych naczyń, zależnej od obecności przeciwciał ANCA oraz w kłębuszkowym zapaleniu nerek spowodowanym autoprzeciwciałami skierowanymi przeciwko składnikom kłębuszkowej błony podstawnej (*anti-GBM nephritis*). Ponadto półksiężyce często są wykrywane w chorobach kompleksów immunologicznych: nefropatii IgA, nefropatii w zespole Schönleina-Henocha, nefropatii toczniowej (IV klasa), ostrym poinfekcyjnym kłębuszkowym zapaleniu nerek i błoniasto-rozplemowym kłębuszkowym zapaleniu nerek.

4. Określenia odnoszące się do zmian w strukturze kłębuszka

Stwardnienie (*sclerosis*) to zwiększenie ilości kolagenowej macierzy zewnątrzkomórkowej zajmującej mezangium

Rycina 9. Ognisko segmentalnego stwardnienia przy wnęce kłębuszka. Ogniskowe i segmentalne stwardnienie kłębuszków. Odczyn PAS + błękit alcjana, powiększenie 200×

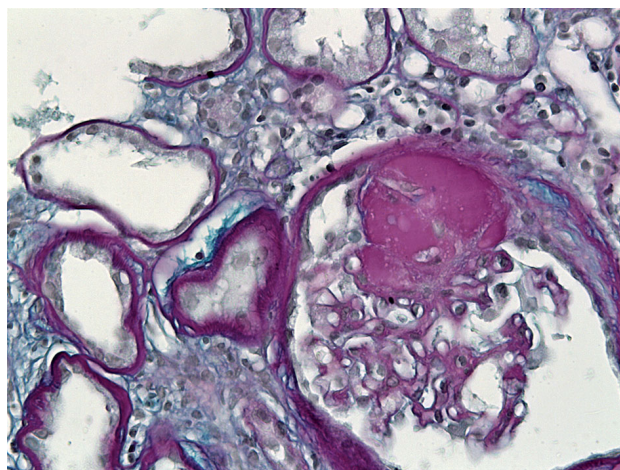
Rycina 8. Zrost komórkowy. Ogniskowe i segmentalne stwardnienie kłębuszków. Srebrzenie wg metody Jonesa, powiększenie 200×

i zwięzającej światło kapilar lub formującej zrosty z torebką Bowmana (ryc. 9.). Segmentalne stwardnienie może być wyrazem procesów naprawczych (bliznowacenia), zmian zapalnych lub martwiczych.

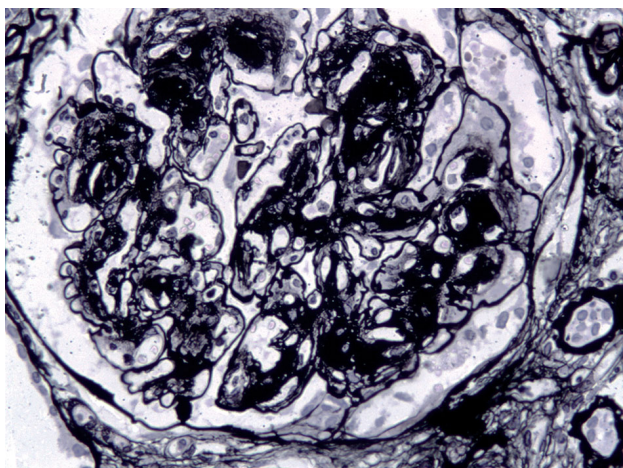
Szklwienie (*hyalinosis*) to nagromadzenie bezkomórkowego materiału PAS-dodatniego, niesrebrzącego się w barwieniu wg metody Jonesa. Substancja ta jest zbudowana z białek surowicy, glikoprotein i lipidów. Szklwienie jest typowe dla morfologicznych zmian w ogniskowym i segmentalnym stwardnieniu kłębuszków oraz cukrzycowej chorobie nerek (ryc. 10.).

Mezangioliza (*mesangiolysis*) oznacza rozpad, uszkodzenie macierzy mezangialnej najczęściej połączone z tworzeniem mikrotętniaków kapilar kłębuszkowych (ryc. 11.). Zmianę taką dość często obserwuje się w cukrzycowej chorobie nerek i chorobie depozytywnej monoklonalnych immunoglobulin.

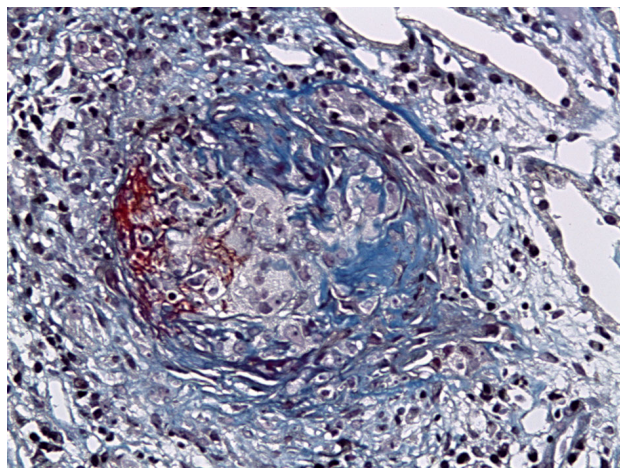
Martwica włóknikowata (*fibrinoid necrosis*) to strukturalne uszkodzenie kłębuszka połączone z miejscowymi zmianami komórek, macierzy zewnątrzkomórkowej i błony podstawnej, często zawierające złogi fibryny (ryc. 12.). Do morfologicznych wykładników martwicy należą: przerwanie kłębuszkowej błony podstawnej, złogi włóknika oraz

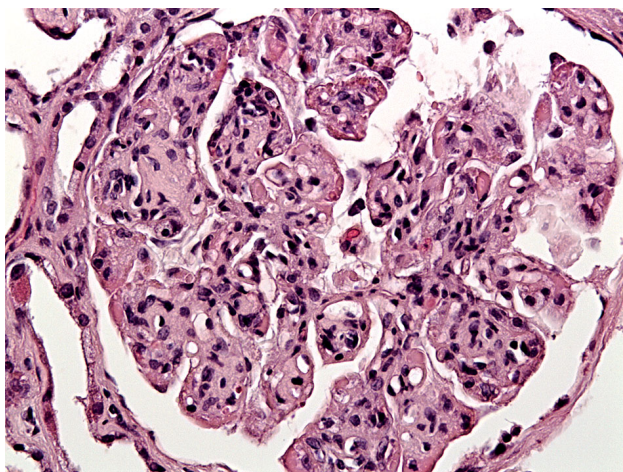
Rycina 10. Segmentalne szklwienie w kłębuszku. Odczyn PAS + błękit alcjana, powiększenie 200×

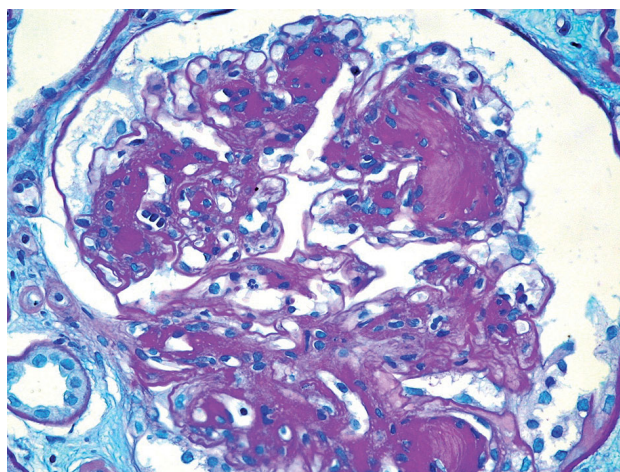
Rycina 11. Mikrotętniaki włosniczek kłębuszkowych. Cukrzycowa choroba nerek. Srebrzenie wg metody Jonesa, powiększenie 200×

Rycina 12. Segmentalna martwica pętli włosniczkowych. Zewnątrzwołniczkowe kłębuszkowe zapalenie nerek ANCA (+). Barwienie wg metody Massona, powiększenie 200×

Rycina 13. Podkreślenie zrazikowej budowy kłębuszka (zmiany lobularne). Błoniasto-rozplemowe kłębuszkowe zapalenie nerek typu I. Barwienie HE, powiększenie 200×

Rycina 14. Podkreślenie zrazikowej budowy kłębuszka (zmiany lobularne). Cukrzycowa choroba nerek. Odczyn PAS + błękit alcjanu, powiększenie 200×

obecność apoptotycznych, pyknotycznych lub pofragmentowanych jąder komórkowych w obrębie kłębuszków (*karyorrhexis*). Włóknik można ujawnić w barwieniu wg metody trójbarwnej Massona lub w badaniu immunomorfologicznym. Zapalenia kłębuszkowe z martwicą pętli włosniczkowych zazwyczaj stwierdza się w glomerulopatiach związanych z obecnością przeciwciał ANCA oraz w nefropatii toczniowej.

Zapadnięcie pętli włosniczkowych (*glomerular capillary collapse*) obejmuje sfaldowanie i pogrubienie błon podstawnych ze znacznym zwężeniem światła kapilar. Najczęściej zmiany te są zależne od niedokrwienia.

Zmiany lobularne polegają na znacznym podkreśleniu zrazikowej (lobularnej) architektoniki kłębuszka, najczęściej zależnej od rozplemu śródwołniczkowego lub znacznej ekspansji mezangium (ryc. 13. i 14.). Zmiany takie stwierdza się w idiopatycznej guzkowej glomerulopatii, ostrym rozplemowym poinfekcyjnym kłębuszkowym zapaleniu nerek, błoniasto-rozplemowym kłębuszkowym zapaleniu nerek, cukrzycowej chorobie nerek, chorobie depozytywnej immunoglobulin monoklonalnych, glomerulopatii włókninkowej, glomerulopatii immunotaktoidalnej,

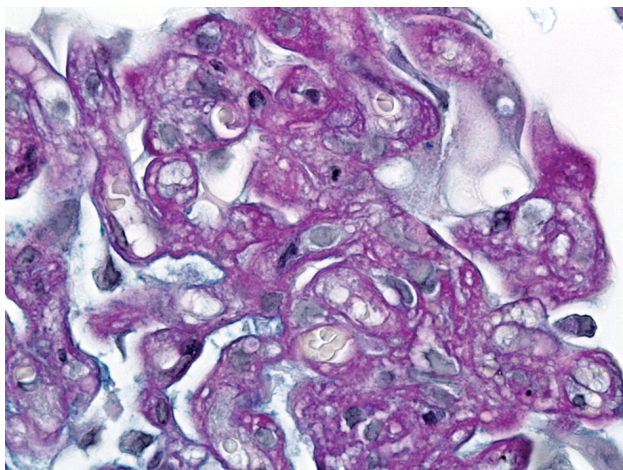
glomerulopatii fibronektywnej i glomerulopatii kolagenu III.

Zanik kłębuszka (*glomerular obsolescence*) to całkowite zniszczenie struktury kłębuszka zależne od bliznowacenia.

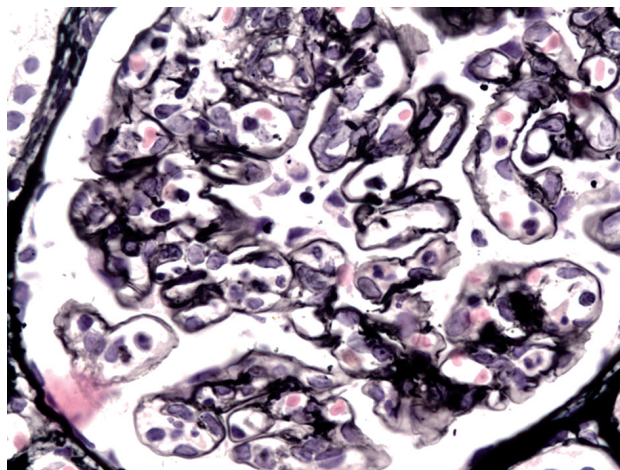
Interpozycja mezangialna (*mesangial interposition*) to wnikanie fragmentu komórek mezangialnych i/lub macierzy mezangialnej pomiędzy śródbłonek a kłębuszkową błonę podstawną. W skrawkach barwionych HE stwierdza się odcinkowe pogrubienie ścian włosniczek. W odczynie PAS i srebrzeniu uzyskuje się obraz podwójnego okonturowania kapilar (*tram-tracking/GBM reduplication*) (ryc. 15. i 16.). Zmiana ta jest najbardziej typowa dla błoniasto-rozplemowego kłębuszkowego zapalenia nerek typu I. Interpozycja okrężna mezangium może być również widywana w innych glomerulopatiach, ale zazwyczaj ma ona w tych przypadkach charakter ogniskowy i segmentalny.

Pogrubienie ścian włosniczek – widoczne w mikroskopie świetlnym pogrubienie ścian włosniczek kłębuszkowych może być związane z:

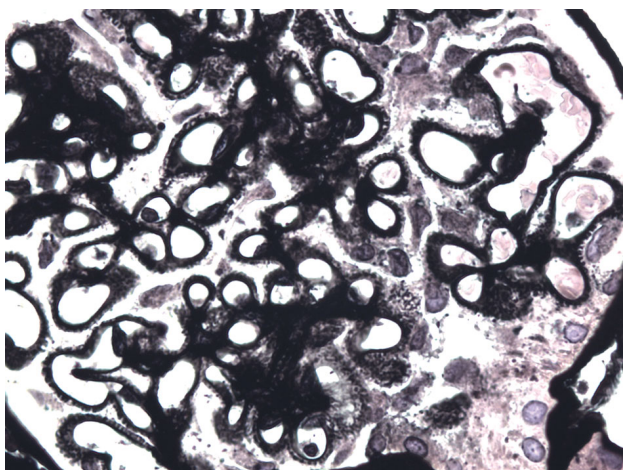
- obecnością złożeń zlokalizowanych pod nabłonkiem lub w obrębie błony podstawnej w glomerulopatii błoniastej (ryc. 17.) i V klasie nefropatii toczniowej,

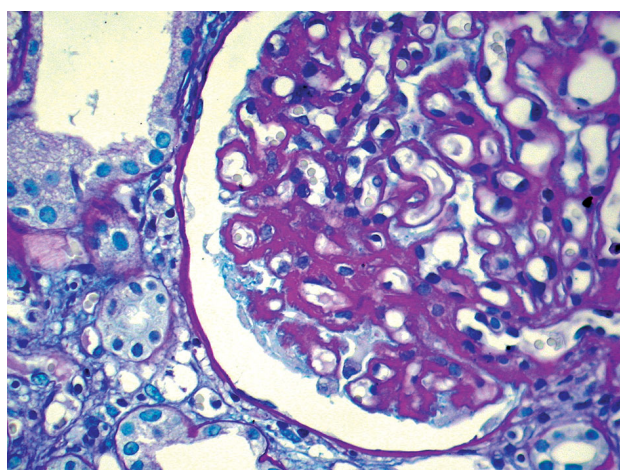
Rycina 15. Podwójne okonturowanie ścian kapilar. Interpozycja mezangialna. Błoniasto-rozplemowe kłębuszkowe zapalenie nerek typu I. Odczyn PAS + błękit alcjaju, powiększenie 400×

Rycina 16. Podwójne okonturowanie ścian kapilar. Interpozycja mezangialna. Błoniasto-rozplemowe kłębuszkowe zapalenie nerek typu I. Srebrzenie wg metody Jonesa, powiększenie 400×

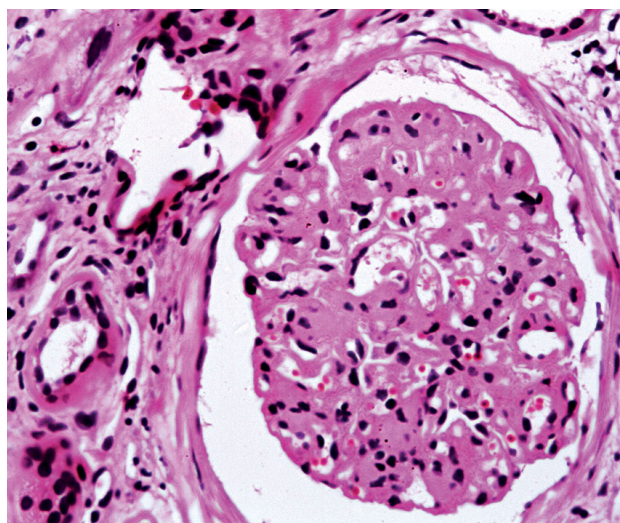

Rycina 17. Pogrubienie ścian kapilar w glomerulopatii błoniastej. Widoczne „kolce”. Srebrzenie wg metody Jonesa, powiększenie 400×

Rycina 18. Nefropatia toczniowa. Pogrubienie ścian kapilar (obraz „pętli drutu”). Odczyn PAS + błękit alcjaju, powiększenie 200×

- obecnością obfitych złogów podśródbłonkowych w IV klasie nefropatii toczniowej – „pętle drutu” (*wire-loops*) (ryc. 18.),
- przyrostem białek macierzy zewnątrzkomórkowej i ich upośledzoną degradacją w cukrzycowej chorobie nerek (ryc. 19.),
- interpozycją okrężną mezangium w błoniasto-rozplemowym kłębuszkowym zapaleniu nerek typu I,
- obecnością złogów gęstych niebędących kompleksami immunologicznymi w błoniasto-rozplemowym kłębuszkowym zapaleniu nerek typu II (chorobie złogów gęstych, *dense deposit disease*),
- obecnością białka włóknikowego barwiącego się czerwienią Kongo i wykazującego dwójłomność w świetle spolaryzowanym w nefropatii skrobiawiczej,
- obecnością białka włóknikowego Kongo-ujemnego w glomerulopatii włóknikowej,
- obecnością drobnoziarnistych złogów zawierających monoklonalne łańcuchy immunoglobulin w chorobie depozytowej immunoglobulin monoklonalnych,

Rycina 19. Pogrubienie ścian kapilar i przyrost macierzy mezangialnej w cukrzycowej chorobie nerek. Barwienie HE, powiększenie 200×

- poszerzeniem przestrzeni podśródbłonkowej, zawierającej fragmenty płytek krwi w mikroangiopatii zakrzepowej,
- zapadnięciem pętli włókniczkowych w zmianach niedokrwiennych.

5. Podsumowanie

1. Precyzyjne zdefiniowanie zmian w kłębuszkach ma podstawowe znaczenie dla zrozumienia rozpoznania patomorfologicznego.
2. Właściwa interpretacja morfologicznych kłębuszkowych zmian stwierdzanych w mikroskopie świetlnym wymaga konfrontacji z wynikiem badania immunomorfologicznego, ultrastrukturalnego i danymi klinicznymi.

Praca finansowana z grantu MNiSW: N N402 088735.

Piśmiennictwo

1. Amman K, Haas CS. What you should know about the work-up of renal biopsy. *Nephrol Dial Transplant* 2006; 21: 1157-1161.
2. Cohen AH. Renal anatomy and basic concepts and methods in renal pathology. W: *Fundamentals of renal pathology*. Fogo AB, Bruijn, Cohen AH, Colvin RB, Jennette JC (eds.). Springer, 2006; 8-14.
3. D'Agati VD, Jennette JC, Silva FG. An approach to the pathologic diagnosis of glomerulonephritis. W: *Non-neoplastic kidney disease*. D'Agati VD, Jennette JC, Silva FG (eds.). AFIP, ARP Press, Washington DC 2005; 189-198.
4. Fogo AB. Approach to renal biopsy. *Am J Kidney Dis* 2003; 42: 826-836.
5. Fogo AB, Kasgharian M. Glomerular diseases. W: *Diagnostic atlas of renal pathology*. Fogo AB, Kasgharian M (eds.). Elsevier Saunders, 2005; 2-12.
6. Furness PN. Best practice No 160. Renal biopsy specimens. *J Clin Pathol* 2000; 53: 433-438.
7. Furness PN, Boyd S. Electron microscopy and immunocytochemistry in the assessment of renal biopsy specimens: actual and optimal practice. *J Clin Pathol* 1996; 49: 233-237.
8. Jeannette JC, Olson JL, Schwartz MM, et al. Primer on the pathologic diagnosis of renal disease. W: *Heptinstall's Pathology of the Kidney*, sixth eds. Wolters Kluwer, Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia 2007; 97-123.
9. Kern WF, Laszik ZG, Nadasdy T, et al. Tissue sampling, preparation and interpretation. W: *Atlas of renal pathology*. ZG, Nadasdy T, Silva FG, Bane BL, et al. (eds.). WW Saunders Company, Philadelphia 1999; 12-13.
10. Lajoie G, Silva FG. Approach to the interpretation of renal biopsy. W: *Renal biopsy interpretation*. Silva FG, D'Agati VD, Nadasdy T (eds.). Churchill Livingstone, 1997; 31-70.
11. Pullman JM, Ferrario F, Nast CC. Actual practices in nephropathology: a survey and comparison with best practices. *Adv Anat Pathol* 2007; 14: 132-140.
12. Roberts ISD, Furness PN, Cook HT. Beyond diagnosis: stage and grade in inflammatory renal disease. *Curr Diagn Pathol* 2004; 10: 22-35.
13. Thut MP, Uehlinger D, Steiger J, et al. Renal biopsy: standard procedure of modern nephrology. *Ther Umsch* 2002; 59: 110-116.
14. Truong LD, Herrera GA. The evolving revolution of pathology's role in renal medical diseases. *Arch Pathol Lab Med* 2009; 133: 178-179.
15. Walker PD, Cavallo T, Bonsib SM. Practice guidelines for the renal biopsy. *Modern Pathology* 2004; 17: 1555-1563.
16. Wągrowska-Danilewicz M, Niemir ZI. Pathomorphological assessment of renal biopsy specimens: principles and directions for clinicians *Pol Merkuriusz Lek* 2010; 28: 61-65.
17. Yong JL, Warren BA. A practical approach to the diagnosis of renal disease by biopsy. *Pathology* 1994; 26: 370-396.
18. Zhou XJ, Laszik Z, Silva FG. Algorithmic approach to the interpretation of renal biopsy. W: *Silva's Diagnostic Renal Pathology*. Zhou XJ, Laszik Z, Nadasdy T, et al. (eds.). Cambridge University Press, New York 2009; 57-67.